

SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

DOI: 10.46299/ISG.2024.MONO.PED.1.1.1

1.1 Шляхи оптимізації логопедичної роботи з дітьми на основі партнерства з сім'єю

Нові концептуальні засади сучасного розвитку суспільства на основі визнання різноманіття людської спільноти та забезпечення рівноправності людей визначають шляхи реформування національної системи освіти.

Основним завданням інклюзивної освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку дитини з ООП в освітньому інклюзивному середовищі. Цим займаються адміністрація закладу освіти, психологи, соціальні педагоги, вчителі, вихователі, логопеди та інші фахівці. Але одна справа – прийняти дитину з особливими освітніми потребами до закладу освіти, і зовсім інша – знайти взаєморозуміння з нею та її батьками (законними представниками). Саме тому у процесі розвитку інклюзивної освіти особливе місце займає тісна взаємодія між закладом освіти та родиною, котрі як партнери мають спільну мету – допомогти дитині соціалізуватися в освітньому середовищі [1].

У рамках нашого дослідження ми зупинимось на взаємодії логопеда та батьків, діти яких мають мовленнєві порушення.

Сьогодні в умовах модернізації української освіти одним із напрямків оптимізації освітнього процесу є його спрямування на демократизацію взаємовідносин учителя, учня та батьків, що відображається в нових підходах до навчання та створенні сприятливої атмосфери співробітництва. Специфіка освітянської праці базується на тому, що вчителі постійно проєктують прогнозований результат, орієнтуються на перспективу, адже виховують майбутнє держави [2]. Через те надзвичайно важливо, що згідно з Концепцією Нової української школи основним напрямком її функціонування стали засади педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Діти, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими одnodумцями,

рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини, щоб зі школи виходив випускник – особистість, патріот [3].

Педагогіка партнерства – напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу. Нова українська школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, основними складовими якої є [3]:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах та стосунках;
- діалог-взаємодія-взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях (М. Дрезніна, О. Куревіна, Н. Недвецька, Л. Свірська та ін.), присвячених проблемі взаємодії батьківської і освітньої громадськості, як умови підвищення якості сучасної освіти, взаємодія розглядається в контексті системи педагогічного партнерства як дієвого інструменту залучення в обговорення і вирішення проблем цілісного розвитку дитини зацікавлених суб'єктів, здатних до досягнення конструктивної угоди і єдиної особистісно-орієнтованої освітньої політики [2].

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю визначає головну роль сім'ї в забезпеченні права дітей з особливими освітніми потребами на навчання, підкреслюючи, що сім'я є природним і основним осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства й держави. Особи з особливими освітніми потребами та члени їхніх сімей повинні отримувати необхідний захист і допомогу, які дають змогу сім'ям робити внесок у справу повного й рівного користування правами осіб з особливими освітніми потребами [1].

Участь батьків у забезпеченні успішного освітнього процесу їхньої дитини дуже важлива. Усім дітям потрібна підтримка родини, а здобувачі освіти з особливими потребами часто потребують ще більшого залучення батьків і не тільки на початкових етапах освітнього процесу, а й у старших класах та під час здобуття вищої освіти. Батьки є постійними, рівноправними членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка створюється в закладі освіти [2]. Процес взаємодії, на думку психологів, пов'язаний із безпосереднім спілкуванням між людьми, коли вони вступають у певні зв'язки, стосунки, висуваючи за мету здійснення впливу на іншу людину: отримання відповіді, виконання доручення, розуміння чогось тощо.

Нами з'ясовано, що взаємодія – це процес безпосереднього чи опосередкованого взаємовпливу об'єктів (у нашому дослідженні – педагогів та батьків), який породжує їхню взаємну зумовленість і зв'язок, взаємотворчість [1].

Батьки (законні представники) – важлива частина освітньої команди дитини. Для досягнення якнайкращого результату надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди [2]. Проблемним аспектом на шляху впровадження інклюзії є той факт, що батьки нормотипових дітей не завжди хочуть бачити у класах чи групах закладів освіти, які відвідують їхні діти, дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю. Звісно, що ці стереотипи заважають батькам усвідомити користь спільної взаємодії. Це здебільшого пов'язано з недостатньо налагодженою просвітницькою роботою із сім'ями.

Співпраця педагогічних працівників з батьками має переваги не лише для дітей з ООП, але й для вчителів та батьків. Батьки отримують консультативно-психологічну допомогу у формуванні позитивної мотивації розвитку і навчання дитини, краще розуміють освітні потреби своїх дітей. Батьки отримують методичну допомогу щодо організації надання окремих психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять, які вони можуть додатково проводити вдома з дітьми [3]. Участь батьків у освітньому процесі збільшує їхню повагу до роботи

фахівців (педагогів, логопеда, психолога), в тому числі й до роботи закладу освіти.

Також передумовою ефективності педагогічної взаємодії є емпатія – розуміння емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини, в її суб'єктивний світ. Використання педагогами традиційних і нетрадиційних методів, різних форм взаємодії з батьками здобувачів освіти з особливими освітніми потребами має одну загальну мету – зробити щасливою особистість, яка дорослішає та вступає у сучасне життя. Отже, взаємодія педагогів та батьків у закладі освіти з інклюзивним навчанням – це цілісна соціально-психологічна система, яка становить єдність перцептивного (співсвідомість), комунікативного (спілкування) та інтерактивного (співпраця, співтворчість) компонентів, що взаємопов'язані між собою: асистент учителя/вихователя може зрозуміти внутрішній світ батьків, спілкуючись із ними; довіра і відкритість у спілкуванні виникає за умови розуміння педагогом внутрішнього світу дитини з особливими освітніми потребами, її батьків; результат співпраці та співтворчості залежить від передбачення емоційних реакцій іншої людини в конкретних ситуаціях.

Основою педагогічної взаємодії є спілкування, адже саме спілкування є найважливішою умовою і засобом розвитку особистості [2]. Одним із видів педагогічної взаємодії є спілкування педагогів з батьками вихованців. Побудувати партнерські стосунки можливо лише за умови дотримання стратегії ефективного спілкування.

Сучасний ритм життя, на жаль, звужує спілкування батьків з дитиною до мінімуму, а це негативно відбивається на успіхах дітей. Мовленнєві проблеми сьогодні стали поширеним явищем [3]. Затримка розвитку мовлення спричиняє затримку розумового розвитку дитини, обмежує її психічний розвиток. Отже, батьки відіграють важливу, якщо не ключову, роль не тільки в освіті та підтримці дітей з особливими освітніми потребами, а й в розвитку мовлення таких дітей.

Тому взаємодія (партнерство) педагога та батьків є необхідною умовою успішного подолання порушень мовленнєвого та психічного розвитку дітей. У зв'язку з цим актуальним стає пошук найбільш ефективних форм і видів

взаємодії педагогів та батьків з метою підвищення їх психолого-педагогічної культури і покращення результатів роботи з розвитку та корекції мовлення дітей.

Проблема удосконалення спеціальної освіти в Україні передбачає визначення та реалізацію оптимальних шляхів інтеграції дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах сучасного суспільства на основі розвитку особистісної активності та адекватної взаємодії з навколишнім світом. Виявлення та активізація потенційних можливостей особистості дозволяє задовольнити її життєві потреби, реалізувати себе, а також забезпечити відповідність діяльності та поведінки потребам соціуму [1].

Упровадження інклюзії в українських закладах освіти здійснюється засобами інклюзивного навчання. Реалізація інклюзивного навчання в умовах початкової школи потребує розв'язання низки завдань [1]:

- 1) організувати освітній процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей;
- 2) розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами;
- 3) створити морально-психологічний комфорт у шкільному середовищі та поза його межами;
- 4) забезпечити співпрацю фахівців, котрі працюють з учнем із психофізичними вадами та з його батьками.

Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини з порушеннями мовлення, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких сприятиме істотним змінам в її ставленні до життя.

В освітньому процесі заради забезпечення його ефективності для дітей з порушеннями мовлення необхідною є додаткова (а іноді й спеціальна) підтримка в навчанні, яка допоможе їм брати повноцінну участь у заняттях і реалізовувати свій потенціал [3].

У зв'язку з тим, що в наш час в Україні зростає кількість дітей із порушеннями мовлення, зміст і методика корекційної роботи з ними в умовах інклюзивного середовища набуває особливої значущості. Більшість наукових досліджень С. Коноплястої, Ю. Рібцун, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. свідчать, що дітям із порушеннями мовлення у всіх їх клінічних проявах можна допомогти при системній корекційно-педагогічній роботі з ними [3]. Деякі питання корекції психічного розвитку дітей розглядалися в контексті проблеми труднощів шкільного навчання.

Як показує європейський досвід, інклюзивний підхід спрямований на повну взаємодію всіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, педагогів і персоналу). Спільна співпраця створює особливе середовище і культуру, в якій абсолютно усі будуть рівноцінні і причетні. Практика спільної роботи всіх учасників освітнього процесу базується і підтримується цінностями дітей, батьків і педагогів школи, відповідно до яких враховуються особливості кожної дитини або дорослого. Ці цінності позначаються не лише на тому, як педагоги відносяться до цих дітей, але і на взаємодії дорослих, щирій радості талантам і особливостям кожної дитини.

Основними напрями роботи щодо налагодження педагогічної взаємодії з батьками дітей з ООП є [3]:

1. Підтримка фізичного здоров'я дітей і пропаганда здорового способу життя.

2. Формування особистісних орієнтацій здобувачів освіти з особливими освітніми потребами: визнання своєї значущості в суспільстві, національної самоідентифікації, інтересу до життя, людини, культури, що сприяють розумінню загальнолюдських цінностей; виховання правосвідомості, толерантності.

3. Робота педагогів та співробітників закладу освіти щодо урахування ними індивідуальних особливостей дітей, виховання свідомого та відповідального ставлення до процесу освіти.

4. Робота з родиною – вплив на її виховний потенціал, коли об'єктом уваги є не сама родина, а принципи сімейного виховання. Тут необхідні: вивчення сімейної атмосфери, що оточує дитини з особливими освітніми потребами, її стосунків із членами родини; поглиблення психолого-педагогічних знань батьків через систему батьківських зборів, консультацій, бесід; організація спільного проведення вільного часу дітей та батьків; захист інтересів і прав дитини.

Аналіз психолого-педагогічної теорії і практики дозволяє виділити кілька моделей роботи з батьками, які мають дитину з мовленнєвими порушеннями [3]:

- «експертна» модель, коли логопед виступає в ролі головного експерта у взаємодії з батьками, тому він аналізує, знайомить батьків з тією інформацією, яка потрібна їм на поточний момент;

- «трансплантанта» модель передбачає безпосередню участь батьків у корекційно-логопедичному процесі, їх присутність, при необхідності участь на корекційно-розвивальних заняттях, а також застосування і закріплення отриманих знань і умінь у домашніх умовах;

- «потребнісна» модель спрямована на задоволення потреб сім'ї. Завдання логопеда полягає в тому, щоб познайомити і показати батькам цілий ряд способів допомоги дитині з опорою на наявні можливості, тобто забезпечити їх необхідною інформацією, з якої вони зможуть вибрати корисне і необхідне для своєї дитини.

Головним завданням логопеда при взаємодії з батьками дитини з порушеннями мовлення є не тільки видача рекомендацій з корекції мовлення і виховання дитини, а й створення таких умов, які максимально стимулювали б членів сім'ї до активної роботи щодо вирішення виникаючих проблем.

В основі роботи логопеда з батьками лежать наступні принципи:

- принцип єдності діагностики та корекційно-педагогічного процесу. Обстеження дитини різними фахівцями проводиться з метою виявлення її актуального і потенційного рівнів розвитку, соматичного стану і та ін. І визначає шляхи корекційно-педагогічної роботи у вигляді складання індивідуальної програми розвитку;

- принцип врахування інтересів, або принцип вирішення завдань через інтерес, що означає підтримку зацікавленості батьків у співпраці;

- принцип провідної діяльності. У роботі з батьками необхідним є узгодження дій корекційної роботи різних фахівців, які працюють із сім'єю (наприклад, логопеда і психолога);

- принцип взаємної роботи. Учитель-логопед бачить у батьках не об'єкт свого впливу, а рівноправних партнерів у процесі корекційної роботи;

- принцип індивідуалізації – орієнтація на культурний і освітній рівень сім'ї, стиль сімейного виховання, тип взаємин у сім'ї, наявність зацікавленості і розуміння з боку батьків проблем своєї дитини;

- принцип безперервності та ефективності зворотного зв'язку – здійснення вчителем-логопедом ненав'язливого і опосередкованого контролю за ходом і якістю проведення корекційної роботи в сім'ї;

- принцип компетентності – координація логопедом взаємозв'язку батьків з іншими фахівцями (лікарями, психологами), так як подолання мовленнєвих розладів часто є комплексною психолого-медико-педагогічною проблемою.

Основними напрямками в роботі логопеда з родиною дітей з порушеннями мовлення є [1]:

- вивчення особливостей сімейного виховання дитини;

- розробка та реалізація спільно із сім'єю індивідуальних програм допомоги дитині;

- освіта батьків з метою розширення їх уявлень про особливості розвитку і методи навчання дітей з порушеннями мовлення;

- розробка на диференційованій основі системи взаємодії із сім'ями дітей з метою корекції дитячо-батьківських відносин.

З огляду на це, треба розуміти, що партнерські відносини із батьками у процесі логокорекції – один з найважливіших напрямків роботи логопедів.

Отже, діяльність логопеда із сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення, має на меті: надання кваліфікованої підтримки батькам; допомогу близьким дорослим у створенні комфортного сімейного середовища для

повноцінного розвитку дитини; створення умов для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини; формування адекватних взаємовідносин між дорослими та їхніми дітьми.

Педагоги мають позитивно та відкрито ставитися до батьків дітей з ООП, незалежно від їхніх людських якостей. Вони повинні не давати оцінку, не критикувати батьків, а делікатно, без будь-якого тиску заохочувати родину до прийняття власних рішень щодо освітнього маршруту дитини. Якщо ж педагог не схвалює дії батьків щодо дитини, це може викликати відчуженість і опір з їхнього боку. Також педагоги повинні враховувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування, водночас мотивуючи щодо позитивного розвитку дитини. Індивідуально-практичні заняття – ефективна форма навчання батьків елементарним методам корекційно-розвиваючої роботи з дитиною. У батьків формується адекватна взаємодія в системах «батько-дитина» і «батько-педагог», підвищується рівень педагогічної компетентності, в результаті чого покращуються взаємини із соціумом, формується адекватна оцінка можливостей дітей, підвищується ефективність корекційно-розвиваючого процесу.